

UDK 91:371.12:371.3:(075.5) = 863

UDC 91:371.12:371.3:(075.5) = 20

UČITELJEVA PRIPRAVA NA POUK

Slavko Brinovec^{*}

1. Pomen pripravljanja na pouk

Vsaka človekova dejavnost ima svoj cilj. Če hočemo te cilje doseči, jih moramo načrtovati. Pouk geografije ima svoje cilje in naloge, zato moramo realizacijo teh ciljev in nalog tudi planirati. Programiranje vzgojnoizobraževalnega dela predstavlja osnovo za uspešno realizacijo nalog. Programiranje pomeni postaviti didaktično osnovo učnega procesa in storiti vse, kar je neobhodno potrebno, da ta proces teče sistematično in organizirano, izhajajoč iz načel pravilnosti in zakonitosti, ki jih ima geografija v svojem obsegu dela.

Pouk je zapletena družbena dejavnost pri vzgoji in izobraževanju mladega človeka v času njegove rasti. Uspeh tega dela je v mnogočem odvisen od načina in kakovosti učiteljevega pripravljanja na pouk. Pripravljanje na pouk geografije je permanenten proces, ki ga izvajamo hkrati z delom v razredu in je v bistvu njegov sestavni del. Učitelj se prične pripravljati na pouk že takrat, ko se usmeri v študij geografije. Ko nastopi službo, s pripravami nadaljuje, vključuje vanje novosti na področju stroke. Tako pripravljanje traja toliko časa, dokler učitelj dela v svojem poklicu (1-182). Zaradi izjemnega pomena za vzgojnoizobraževalno delo morajo biti priprave stalna skrb strokovnih organov šole in vsakega učitelja posebej (2-178).

Pripravljanje na pouk za prihodnje leto sega v počitnice. Takrat učitelj pripravi načrt za letno pripravo, ki je osnova za pripravljanje na posamezne tematske sklope. Iz tega izhaja pripravljanje na posamezno učno uro. Med poletnimi počitnicami učitelj temeljito prouči vse sestavine načrtovanja, s katerimi bo poskušal doseči najboljše rezultate pri vzgojnoizobraževalnem delu.

Učitelji z dolgoletnimi izkušnjami in solidnim strokovnim znanjem ne potrebujejo temeljnega strokovnega in metodičnega pripravljanja. Zadosti je, da sledijo razvoju stroke in novostim na področju strokovnega dela. Mladi učitelji pa morajo poleg tega stalno in resno proučevati strokovno znanje, spremljati odgovarjajoče vsebine v literaturi in širiti splošno obzorje. Brez

^{*} mag. geog., Srednja šola pedagoške, računalniške in naravoslovno matematične usmeritve, 64000 Kranj, Koroška cesta 13, glej izvleček na koncu Obzornika

načrtovanja pouka bi bilo učiteljevo delo in delo učencev manj uspešno, manj učinkovito in težje (3-75). Za dobro učiteljevo delo v didaktični literaturi in praksi poznamo tri vrste pripravljanja. Letno pripravljanje - v njem učitelj opredeli temeljne vsebine, ki jih bo obravnaval med šolskim letom. Priprava na posamezno učno temo obsega tisti del učnega kompleksa, ki ga učitelj podrobno razdeli na več učnih enot. Tretji, najpomembnejši del, pa je priprava na posamezno učno uro. Gre za pripravo na iste vsebine, ki jih učitelj obdela v eni učni uri (4-17).

2. Letno pripravljanje

Pripravljanje na pouk je širok pojem, ki vsebuje več elementov: od spoznavanja učnega načrta, strokovne in metodične literature ter poljudno znanstvene literature za učence do poznavanja učil, s katerimi razpolaga šola, in okolja, v katerem je šola.

V okviru splošnega pripravljanja učitelja zavzema vidno mesto študij učnega načrta. To je temeljni dokument, ki ga sprejme organ, ki je zadolžen za sistem izobraževanja. V njem so temeljne vsebine za posamezno predmetno področje. Učni načrt vsebuje štiri dele. Najprej so naštetih smotri, zaradi katerih je geografija vključena v program posamezne šole. Temeljni smotri, ki jih zasledujemo pri pouku geografije, so, da učenci spoznajo vlogo geografskih dejavnikov v naravnih in družbenogeografskih pojavih in procesih, da razvijajo uporabo virov in proučevalnih geografskih metod, razvijajo sposobnost za samostojno delo, spoznajo nujnost načrtnega gospodarjenja z naravnimi viri in okoljem, spoznajo značilnosti sveta in njegove probleme ter iščejo načine za njihovo reševanje. Ugotovijo in vrednotijo sodelovanje posameznih držav ter spoznajo vlogo in položaj Jugoslavije v svetu.

Drugi del učnega načrta geografije opredeljuje vsebine vzgojnoizobraževalnega dela. Te vsebine so drugačne za osnovne in drugačne za srednje šole. V osnovni šoli se geografija pojavi v šestem razredu s proučevanjem občegeografskih pojmov in Evrope, v sedmem razredu s proučevanjem ostalih kontinentov in v osmem razredu Jugoslavije. V srednji šoli pa se geografija pojavi najprej kot splošnoizobraževalni predmet v vseh programih izobraževanja. Temeljna vsebina je obča geografija in nekatere temeljne vsebinske vloge in položaj Jugoslavije.

V nekaterih drugih bolj zahtevnih programih se geografija pojavi kot strokovni predmet. V drugem tematskem sklopu je opredeljena vloga držav v razvoju in razvitih držav, v tretjem tematskem sklopu je proučevanje domače regije in Slovenije, v četrtem pa Jugoslavije. Učne vsebine se v vzgojnoizobraževalnih programih razlikujejo in so v različnem obsegu z različno zahtevnostjo.

V tretjem delu učnega načrta so navodila, kako naj učitelj obravnava določene vsebine, da bo dosegel smotre, s katerimi so bile posamezne vsebine

vključene v vzgojnoizobraževalni program. Za osnovno šolo navodila zahtevajo od učitelja obravnavo vsebin predvsem na informativni ravni; medtem ko za srednjo šolo učitelj te vsebine razloži na višji spoznavni ravni. Vloga posameznih naravno in družbenogeografskih dejavnikov ne samo opredeljuje, ampak jih tudi vrednoti. Na ta način naj bi učenci razvili celostno geografsko mišljenje. V tem je tudi velika razlika med obravnavo geografije v osnovni in srednji šoli. V srednji šoli naj geografija omogoča razumevanje sodobnih geografskih procesov. Na spoznavanju vseh teh procesov je grajena vsa družbena geografija od prebivalstva do razumevanja potrošnje. Geografija ima tudi svojo vzgojno funkcijo. Pouk naj bo problemski, kar pomeni, da je naloga učitelja, da posamezna tematska jedra postavlja v obliki problemov, ki jih učenci poskušajo reševati. Velik poudarek je tudi na samostojnem delu učencev. Zato so v osnovno šolo uvedeni delovni listi, v srednjo šolo pa delovni zvezki. Omogočajo naj samostojnejše in aktivnejše delo učencev. Veliko vlogo imajo nekatere druge oblike poglobljanja znanja, predvsem ekskurzija, terensko delo in še mnoge dejavnosti, ki se uveljavljajo ob pouku geografije.

Da bi lahko realizirali učni načrt, mora učitelj spoznati in pripraviti izbor strokovne literature in virov. To dela zaradi lastnega izpopolnjevanja in aktualizacije učnih vsebin. Ko spoznava literaturo, se sam odloči, kaj od tega je namenjeno njemu, kaj pa učencem, kaj bodo učenci sami spoznali, iz česa bodo črpali še dodatna spoznanja. To je zlasti pomembno za tiste učence, ki imajo poseben interes za geografijo. Izbor literature opravi učitelj v obliki izpisa najpomembnejših in najaktualnejših vsebin za posamezno učno uro. Nato preveri, kaj ima na razpolago v šolski strokovni in dijaški knjižnici. Če je potrebno, da pobudo za nakup geografske literature, ki jo bo v novem šolskem letu še posebej potreboval.

Iz tega izvirajo tudi prizadevanja, da bi se vsi učitelji včlanili v zvezo geografskih društev Slovenije in se hkrati naročili tudi na Geografski vestnik in Geografski obzornik. Tako bi bili lahko na tekočem z novostmi v geografiji in na področju metodike in didaktike njenega pouka.

Učitelj se mora temeljito seznaniti z učbenikom in celotnim didaktičnim kompletom. Na ta način vidi, kje so v posameznih vsebinah težji deli, kje bo potreboval dodatne vsebine, kako bo uporabljal učbenik ter kakšne aktivnosti bodo z njim v zvezi. Večina geografskih učbenikov je koncipirana kot delovni učbenik. V njih je vsebina opredeljena na več načinov. Poseben tisk imajo temeljne vsebine. S posebnimi znaki so opredeljene informativne vsebine. Posebej so označene tiste vsebine, ki so namenjene učencem, ki imajo interes za geografijo. Večina učbenikov uvaja učence v delovne naloge z atlasom in karto. Zahtevajo tudi, da učenci zbirajo podatke ali opravijo določene analize.

Za vse to delo učitelj potrebuje ustrezno izobraževalno tehnologijo. Prva skrb mu je pripraviti učilnico tako, da bo lahko uporabljal v njej vsa učna

sredstva, ki jih ima na razpolago. Pozanimati se mora, ali so v razredu tiste stenske karte, ki jih bo pri pouku geografije potreboval. Pregledati mora, ali je med učenci zadostno število atlasov. Prekontrolirati mora, ali ima učna sredstva od diaprojektorja, grafoskopa do televizije. Če teh sredstev ni, je njegova dolžnost, da zaprosi organe šole, da mu pomagajo pri opremljanju učilnice. Hkrati mora pregledati vsa učila, ki so na razpolago v geografskem kabinetu. Videti mora diapozitive, seznaniti se mora z vsebino posameznih posnetkov. Pregledati mora prosojnice, proučiti način njihove uporabe. Spoznati mora diateko, videoteko in napraviti seznam kart, ki jih bo pri svojem delu potreboval.

Za nekatere programe so vsi ti elementi že sestavni del didaktičnega kompleta. Tega ni potrebno pregledovati posebej.

Podrobna seznanitev z vsemi učnimi sredstvi in učili služi kot program nabav in nakupov novih učnih sredstev in učil. Sistematično nakupovanje didaktičnega materiala mu omogoča, da bo v nekaj letih opremil geografsko učilnico tako, da bo lažje dosegel smotre, ki jih postavlja učni načrt za pouk geografije.

Izdelavo učnega načrta začnemo z določitvijo ur za posamezne vsebine. Najprej določimo število ur za posamezne tematske sklope. Na tej osnovi razvrstimo učne teme v logične enote. Za učno temo določimo število ur, hkrati pa za vse tudi posamezne vire znanja. Večina šol je vpeljala za izdelavo letnega učnega načrta obrazec. V njem so poleg zaporedne številke učne ure opredeljene učne teme in učne enote. Za vsako učno enoto opredelimo temeljne učne smotre, določimo učilo in opredelimo pojme. V zadnji prostor pišemo opombe, kako smo posamezne učne enote realizirali. Na tej osnovi lahko za prihodnje šolsko leto pripravimo letni delovni načrt.

Časovna razporeditev učne snovi

Program Razred
 Predmet Izdelal
 Učbeniki

Mesec	Ura	Učni kompleks in tema	Učna enota	Učni smotri	Učila	Pojmi	Opombe

Pedagoški svetovalci pripravijo vzorec za časovno opredelitev učne snovi. Ti

vzorci ne morejo veljati za letni delovni načrt učiteljevega dela, ker ne upoštevajo posebnosti tistih, katerim so namenjeni.

Taki načrti ne upoštevajo predznanja različnih profilov učencev, ki se bodo po tem načrtu vzgajali in izobraževali, ne njihovih različnih izkušenj in posebnosti. Centralni vzorec časovne razporeditve je lahko samo izhodišče, na podlagi katerega izdelata učitelj na začetku šolskega leta svoj letni delovni načrt.

V letnem delovnem načrtu učitelj posveča posebno pozornost času, ki je potreben za uvajanje in pripravljajanje učencev, času za uvajanje novih učnih vsebin in predvidi čas za urjenje in preverjanje. Tako naj bi se izognil kampanjskemu preverjanju ob koncu redovalnega obdobja. Raziskave kažejo, da na začetku šolskega leta ali novega ocenjevalnega obdobja prevladujejo učne ure z obravnavo novih vsebin, na koncu redovalnega obdobja pa ure spraševanja in preverjanja. Tak sistem bi morali odpraviti, zavedajoč se, da bi morali približno 10% vseh ur uporabiti za uvajanje, 40% na osvajanje novih vsebin, 34% na urjenje, 10% na ponavljanje in 6% na preverjanje. Čas za posamezne učne etape je predviden le približno. Uskladiti ga je potrebno s potrebami učenja, vendar ne tako, da posamezne etape zanemarimo.

Pri izdelavi letnega načrta moramo doseči večje sodelovanje učiteljev geografije, da bi učni načrt uskladili. Hkrati pa se je potrebno povezati z ostalimi predmetnimi področji, da odpravimo dnevno šolsko preobremenjenost učencev. Na mnogih šolah se učitelji skupaj pripravljajo na šolsko leto. Taka praksa je koristna le, če so ustrezno strokovno vodeni in organizirani.

Učna praksa zelo redko zajema vse temeljne stopnje v eno učno uro. Zaporedje strukturnih komponent se od ure do ure spreminja, da se izognemo monotonosti. Strukturo učne ure narekuje tudi uporaba didaktičnih oblik. V sistemu neposrednega poučevanja zajamemo več komponent kot pri samostojnem delu učencev. Število, zaporedje, trajanje in medsebojno usklajevanje didaktičnih komponent kaže grafikon (po Tomičevi):

Uvajanje	Osvajanje učne vsebine	Urjenje	Ponavljjanje

Ponavljjanje	Osvajanje učne vsebine	Ponavljjanje in urjenje

Uvajanje	Osvajanje učne vsebine	Ponavljjanje	Preverjanje

Uvajanje	Preverjanje in ocenjevanje

Uvajanje	Samostojno delo učencev	Preverjanje samostojnega dela

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100%

Letne delovne načrte je potrebno predstaviti tudi učencem, da jih pritegnemo k delu. Učenci bi lahko sodelovali s predlogi o kraju pouka. Predlagajo lahko, kaj bodo pripravili kot seminarско nalogo, ali kaj bo s skupinskimi projekti. Na ta način učence motiviramo za delo in dosežemo večji interes za njihovo soudeležbo pri izobraževanju.

3. Tematska priprava

Časovna razporeditev učne snovi je osnova za pripravo na pouk med šolskim letom. V letnem delovnem načrtu ni nujno, da so posamezne učne teme razčlenjene na učne enote. To delo lahko opravi učitelj med šolskim letom neposredno pred tem, ko jih obravnava z učenci. Pri tem mora biti učitelju jasno, katere vzgojne in izobraževalne naloge izvirajo iz učne teme. Zato je ob vsaki učni temi treba določiti globalne ali tematske smotre, ki opredeljujejo vsebino učne teme. Ni pa nujno, da učitelj te smotre določi tako podrobno, da bi jih lahko imenovali operativne. Iz teh smotrov bodo v vsaki učni enoti izpeljani konkretni smotri. Od vsega začetka mora biti učitelju jasno, kaj hoče doseči s poukom, na kaj bo potrebno paziti in čemu se bo izogibal.

Tematska priprava je podrobnejša in natančnejša od letne. Zaradi hitrega razvoja znanosti je potrebno vnašati v učne vsebine nove elemente, popravljati zastarele podatke, konkretizirati vsebine učne ure z novimi primeri. Ne gre za to, da bi k starim vsebinam dodajali nova spoznanja, temveč da bi nove vsebine nadomeščale stare, ki niso več aktualne. Pri tematskem pripravljanju mora učitelj misliti tudi na učence, zlasti na individualizacijo pouka, pripraviti mora naloge za učence s posebnimi interesi, ki hočejo poglobiti učne vsebine. Ob tako razčlenjenih vsebinah učitelj predvidi oblike in metode dela ter opredeli delež med posameznimi učnimi oblikami. Načrtovanje tega dela pa narekuje učna vsebina.

Določiti je potrebno tudi čas za preverjanje uspešnosti dela. Ob obsežnejših učnih temah je potrebno navesti tudi vire in uporabo izobraževalnih sredstev. Ob tem delu učitelj načrtuje ekskurzije, oblike terenskega dela in različne dejavnosti učencev.

Uvajanje	Ovajanje učne vsebine	Uvajanje
Ponavljanje	Ovajanje učne vsebine	Ponavljanje in urjenje
Uvajanje	Ovajanje učne vsebine	Ponavljanje
Uvajanje	Preverjanje in ocenjevanje	Preverjanje
Uvajanje	Samostojno delo učencev	Preverjanje samostojnega

(Se nadaljuje)